

Central European Jewish Communities in the Toleration and Emancipation Period 1781–1938, Ołomuniec, 24–25 maja 2023 r.

W dniach 24–25 maja 2023 r. w Ołomuńcu odbyła się konferencja *Central European Jewish Communities in the Toleration and Emancipation Period 1781–1938*. Jej organizatorem był Instytut Historyczny Czeskiej Akademii Nauk (Historický ústav, Akademie věd České republiky) oraz Instytut Historii Żydów w Austrii (Institute of Jewish History in Austria). Obrady konferencji odbywały się w Auditorium Maximum Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu (Univerzita Palackého v Olomouci) – najstarszego Uniwersytetu na Morawach i drugiego (zaraz po Uniwersytecie Karola w Pradze) najstarszego uniwersytetu w Republice Czeskiej. Głównymi organizatorami byli mgr Nikola Svobodníková z uniwersytetu w Ołomuńcu i mgr Daniel Baranek z Czeskiej Akademii Nauk.

Konferencja była podzielona na osiem sekcji tematycznych. W pierwszym dniu prelegenci oraz słuchacze mogli uczestniczyć w czterech sekcjach. Pierwsza sekcja dotyczyła przemian, jakie zachodziły w gminach żydowskich („Chronological Transformations of Jewish Communities”). Referat wprowadzający wygłosiła dr Friederike Ruth Winkler z Kościelnego Kolegium Pedagogicznego w Wiedniu (Kirchliche Pädagogische Hochschule) i dotyczył on tematu *Unofficial Jewish Communities in Vienna and Their Leadership before 1848*. Był on poświęcony dwóm odłamom społeczności żydowskiej zamieszkujących Wiedeń na początku XIX w., tj. społeczności sefardyjskiej i aszkenazyjskiej. Referentka przybliżyła ograniczenia nakładane na obie społeczności jak też próby ich przezwyciężenia (np. przez ustanowienie odrębnych rabinów). Referat prof. Jindricha Tomana z Uniwersytetu w Michigan (University of Michigan) dotyczył zagadnienia *Attempts to Manage a Crisis: Bohemian Jewish Community, the Revolution, and the State, 1848–1851*. Słuchacze jak i inni prelegenci mogli zapoznać się z działalnością najważniejszych organizacji żydowskich w Czechach w latach 1848–1851. Szczególną uwagę referent poświęcił Komitetowi Reprezentacji Interesów Żydowskich. Ostatnie dwa referaty w tej sekcji były zaprezentowane przez przedstawicieli polskich jednostek badawczych. Dr Alicja Maślak-Maciejewska z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie omówiła temat *Limits of Autonomy: Jewish Communities and School Authorities in post 1867 Galicia*. Głównym punktem referatu było scharakteryzowanie, w jaki sposób gminy żydowskie kontrolowały nauczanie w szkołach żydowskich. Przedstawicielka krakowskiej uczelni przybliżyła podstawy działania owej kontroli oraz efekty, jakie zostały osiągnięte. Z kolei ostatni referent w tej sekcji – dr Paweł Fiktus z Wyższej Szkoły Prawa we Wrocławiu – poświęcił uwagę *Autonomy of Jews in the era of the Second Polish Republic*. Zagadnienie autonomii przybliżone w referacie dotyczyło aspektów

religijnych oraz oświatowych. Referent omówił dwa okresy, bardzo istotne dla autonomii żydowskiej. Pierwszy kończył się śmiercią Józefa Piłsudskiego i cechował ograniczoną swobodą dla mniejszości żydowskich. Natomiast drugi okres, tj. po 1935 r., był związany z coraz licznymi jej ograniczeniami.

Druuga sekcja dotyczyła tematu różnorodności kulturowej i etnicznej gmin żydowskich („Cultural and Ethnic Diversity of Jewish Communities”). W tej sekcji zostały wygłoszone dwa referaty. Autorem pierwszego wystąpienia była dr Lenka Uličná z Uniwersytetu w Ołomuńcu oraz praskiego muzeum żydowskiego (Židovské muzeum v Praze). Omówiony przez nią temat dotyczył zagadnienia *Jewish Communities through the Lens of a Museum Collection*. Uczestnicy konferencji mogli się dowiedzieć, w jaki sposób, badając artefakty społeczności żydowskich, można poznać (a niekiedy i odtworzyć) istotne zagadnienia dotyczące ich funkcjonowania. Referentka omówiła najistotniejsze metody stosowane w badaniach nad zbiorami muzealnymi. Drugi i zarazem ostatni referat tej sekcji był autorstwa prof. Ashera Salaha z Akademii Sztuk Pięknych i Wzornictwa Besaleela (Bezalel Academy of Arts and Design) i Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie (Hebrew University of Jerusalem). Poświęcony był zagadnieniu pt. *Communities of Readership: the New Republic of Letters of Italian Maskilim*. W tym odczycie referent starał się zrekonstruować tzw. społeczność czytelniczą, związaną z włoskimi maskilimami (ludźmi czytanyymi) żyjącymi na przełomie XVII oraz XVIII w.

Ostatnie dwie sekcje 24 maja 2023 r. dotyczyły tematu związanego z federacją gmin żydowskich (sekcja trzecia; „Federations of Jewish Communities”) oraz badania historii Żydów (sekcja czwarta; „Jewish History Research”). W sekcji trzeciej został przedstawiony tylko jeden referat, którego autorem był mgr Daniel Baranek z Czeskiej Akademii Nauk. Dotyczył on tematu *Efforts towards the Creation of Unions of Jewish Religious Communities in Cisleithania and Czechoslovakia*. Główne rozważania oscylowały wokół ustawy tzw. The Cisleithanian Act z 1890 r., która uznawała autonomię gmin żydowskich oraz istniejących wówczas organizacji żydowskich, jednakże nie zezwalała na tworzenie nowych podmiotów, które działały nielegalnie. Dopiero upadek monarchii austro-węgierskiej umożliwił ich legalną aktywność.

Również sekcja czwarta składała się tylko z jednego referatu. Jego autorka – mgr Ivana Cahová z ołomunieckiego uniwersytetu – przedstawiła wyniki swych badań w referacie pt. *Linking History with Space and Modern Technologies as a Communication Tool for Contemporary Science*. Uczestnicy konferencji mogli się zapoznać, w jaki sposób wykorzystywać najnowsze zdobycze technologii na potrzeby badań historycznych. Referentka zaprezentowała wyniki swych badań na przykładzie historii Żydów żyjących na terenie Moraw.

Drugi dzień konferencji składał się z czterech sekcji. Piąta dotyczyła żydowskich instytucji komunalnych („Jewish Communal Institutions”). Pierw-

sza swe wyniki badań zaprezentowała dr Monika Halbinger – niezależna badaczka z Niemiec. Jej biograficzny temat – *Rabbi Baruch Placzek and His Community: The History of an Alienation* – miał za zadanie przybliżyć postać czołowego morawskiego rabinu żyjącego w latach 1834–1922. Szczególny punkt w referacie został poświęcony jego aktywności w latach 60. XIX w. Referentka podzieliła się ze słuchaczami również problemami, z jakimi spotkała się przy rekonstrukcji elementów życiorysu rabinu. Drugi i ostatni referat tej sekcji był autorstwa dr Małgorzaty Śliż-Marciniac z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i dotyczył zagadnienia *The "Office" Keeping Jewish Records in Galicia: Between the State and the Jewish Community*. Autorka referatu przedstawiła najważniejsze elementy rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia z 15 marca 1878 r. dotyczącego m.in. zasad prowadzenia metryk stanu cywilnego dla społeczności żydowskiej zamieszkującej Galicję. Kolejny punkt tego referatu poświęcony był omówieniu wymagań, jakie musieli spełniać urzędnicy żydowscy.

Szósta sekcja dotyczyła zróżnicowania terytorialnego gmin żydowskich (*Territorial Diversity of Jewish Communities*). Został przedstawiony wówczas referat przez dr sc. Ljiljanę Dobrovšak z chorwackiego Instytutu Nauk Społecznych Ivo Pilara (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar), który poświęcony był zagadnieniu *Jewish Communities in the Kingdom of Croatia and Slavonia from the Croatian-Hungarian Settlement to the End of Austrian-Hungarian Monarchy*. Omówiono w nim zasady funkcjonowania gmin żydowskich na terenie Chorwacji w latach 1868–1918. Referentka nie ograniczyła się tylko do charakterystyki aspektów wewnętrznych gmin, lecz także przedstawiła relacje z władzami administracyjnymi oraz próby stworzenia Związku Gmin Żydowskich w Chorwacji.

Dwie kolejne sekcje nawiązywały tematycznie do sekcji pierwszej tj. różnorodności kulturowej i etnicznej gmin żydowskich („Cultural and Ethnic Diversity of Jewish Communities”). Sekcję siódmą rozpoczął referat autorstwa dr. Vladimira Levina z Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie poświęcony tematowi: *Tombstones, Stonemasons, and Mental Maps: Jewish Graveyard Networks in Croatia and Beyond*. Referent przybliżył bardzo ciekawą i oryginalną metodę badania historii społeczności żydowskich opartą na analizie napisów umieszczonych na nagrobkach (w szczególności indywidualnych podpisów kamieniarzy). Następny prelegent – Moritz Bauerfeind z Uniwersytetu w Bazylei (Universität Basel) – omówił zagadnienie *Out of the Country and into the City: Reform Rabbis and the Jewish Emancipation in Bamberg and Basel*, przybliżając biografie dwóch czołowych rabinów szwajcarskich: Moïse Nordmanna (ur. 1809, zm. 1884) oraz Samsona Wolfa Rosenfelda (ur. 1780, zm. 1862). Ostatni referat tej sekcji był poświęcony zagadnieniu *Leading Elites in the City or Mocked Victims of Bullying in the Countryside? Moravian Jewry prior to World War I*, który scharakteryzował mgr Ivan Puš z uniwersytetu ołomu-

nieckiego. Referent omówił różnice, jakie zachodziły pomiędzy morawskimi Żydami zamieszkującymi miasta i wieś, oraz przedstawił różnice społeczne i kulturowe, które wpływały na ich zewnętrzny wizerunek.

Problematyka różnorodności kulturowej i etnicznej gmin żydowskich była kontynuowana podczas ostatniej – ósmej – sekcji. Zostały wówczas przedstawione dwa referaty. Pierwsza swe naukowe ustalenia omówiła mgr Maeva Berghmans z ołomunieckiego uniwersytetu w referacie *Max Pleschner (1870–1932): "I Would Like the Czech Nation to be Proud of Its Jews"*. Miał on charakter biograficzny i dotyczył redaktora jednego z najważniejszych czasopism żydowskich, jakim była „Tribuna”, oraz jego wpływu na żydowską społeczność. Ostatni referat tej sesji (jak i konferencji) został wygłoszony przez dr. Attilę Novaka z węgierskiego Narodowego Uniwersytetu Służby Publicznej (Nemzeti Közszolgálati egyetem). Dotyczył on tematu *Kehilla and Zionism in Hungary in the 1930s*. Poświęcony był relacjom między węgierskimi wspólnotami religijnymi a ruchem syjonistycznym w latach 30. XX w.

Niestety dwóch prelegentów nie mogło uczestniczyć w konferencji: mgr Kristina Mikhalek z Uniwersytetu Karola w Pradze (Univerzita Karlova), która miała przedstawić temat *Kehila, Jewish Self-Government in the Pale of Settlement*, związany z funkcjonowaniem kahału (gmin żydowskich) oraz ich relacji z władzami administracyjnymi na przykładzie XVI–XVIII-wiecznych Polski oraz Rosji (w szczególności lat 1772–1844), oraz dr Christoph Lind z Instytutu Historii Żydów Austrii, który planował omówić temat *Kosher on Wheels: Aspects of "Mobile Kashrut" in the Habsburg Monarchy* dotyczący XIX-wiecznych nowinek technologicznych „przenikających” do reguł koszerności, a zwłaszcza utrwalonych zasad transportu koszernych produktów. Za zgodą nieobecnych prelegentów organizatorzy konferencji udostępnipli planowane referaty i prezentacje.

Podczas obrad konferencyjnych uczestnicy mogli zwiedzić najważniejsze zabytki kultury żydowskiej w Ołomuńcu. Zwieńczeniem konferencji ma być tom zawierający wygłoszone referaty. Ze względu na wielowątkowość zaprezentowanych tematów niewątpliwie przyczyni się on do zwiększenia wiedzy na temat historii społeczności żydowskiej.

dr Paweł Fiktus

(Wyższa Szkoła Prawa we Wrocławiu)

ORCID iD: 0000-0002-2937-6859